

CONSIDERACIONS SOBRE LA *LÓGICA MODERNA* D'ANDREU PIQUER

L'OBJECTE d'aquesta comunicació és analitzar la significació de la *Lógica Moderna o arte de hallar la verdad y perficionar la razón*,¹ del metge Andreu Piquer i Arrufat, dins de l'evolució de la Filosofia científica a l'edat moderna. Ens limitarem a analitzar l'esmentada obra en la seua primera edició, a València, l'any 1747. Posteriorment, el metge Piquer en publicà una segona edició a Madrid l'any 1771,² en la qual modifica alguns textos no substancials, i ens atrevim a dir que per a llevar virulència a la primera edició i fer-la més escaient a la intel·lectualitat madrilenya. Només considerarem la primera edició, l'edició valenciana.

Piquer ha estat estudiat com a metge i com a filòsof, però el nostre objectiu és posar de relleu el seu pensament epistemològic, la seua concepció del coneixement científic.

Pensem que, l'obra de Piquer, cal analitzar-la des de la perspectiva de la ciència moderna. Està escrita per un metge en el context d'una Universitat que comptava amb càtedres tant de Lògica com de Metafísica, i que té el mèrit de manca de prejudicis filosòfics i plantejar el problema del coneixement científic des del punt de vista d'un pràctic de la ciència moderna.

Dividirem aquest treball en dues parts: 1) Situació històrica i contingut de la *Lógica Moderna*, i 2) Coneixement científic. Acabarem la comunicació amb unes conclusions crítiques.

1) SITUACIÓ HISTÒRICA I CONTINGUT DE LA *LÓGICA MODERNA*

La *Lógica Moderna* d'Andreu Piquer està estructurada per paràgrafs ideològics de manera que cada qüestió tinga un tractament unitari.

Els tòpics tractats en cada un dels punts no són massa originals; més aviat es tracta d'una barreja de Lògica Clàssica i Teoria Moderna del Coneixement. Els capítols de la Lògica es refereixen als temes habituals: les idees, la percepció, el raciocini, l'opinió, els errors, els sofismes, el mètode, la definició, etc. Aquestes qüestions són tractades amb criteris clàssics, però amb una orientació empirista: és a dir, tenint com a model la ciència moderna.

Es per açò que Piquer dedica bona part de l'obra a analitzar els procediments del coneixement racional, tot i insistint en el fonament empíric de tot coneixement

¹ Piquer, A.: *Lógica moderna o arte de hallar la verdad y perficionar la Razón*. València, en l'oficina de Joseph Garcia, 1747.

² *Lógica de don Andrés Piquer, Médico de Su Magestad*. 3.ª ed., Madrid, 1781. En aquesta edició, com a la segona, Piquer suprimeix alguns dels texts esmentats a més de l'adjectiu *moderna*...

rigorós. El coneixement és una simbiosi d'experiència i raó: d'una anàlisi dels fets amb criteris racionals. Aquesta concepció exigeix una honestedat en el comportament tant del científic com del ciutadà; aquesta honestedat està regulada per la lògica, que al capdavant dictamina la racionalitat del comportament humà. Moltes vegades s'ha dit que la lògica de Piquer es lògica de la conducta; el mateix Mayans ho diu al principi de l'obra, però per a Piquer la conducta és sempre la conducta racional i en definitiva la conducta del científic.

La diferenciació del metge valencià entre enginy i judici és una bona mostra de la seua concepció científica del coneixement: l'enginy és la pura ocurrència d'idees en l'enteniment, mentre que el judici és l'acceptació de la veritat en la mesura en què està provada; el coneixement objectiu es basa en el judici més que en l'enginy. No debades Andreu Piquer diu de Ramon Llull que tenia molt d'enginy i molt poc de judici.

No és fàcil ressenyar els corrents filosòfics que han influït en l'obra de Piquer. Tanmateix, és obvi en una primera lectura que l'Aristòtil, per bé que respectat com a creador d'una filosofia racional, i tot i ser mantingut el seu esquema lògic, no és el mestre de Piquer. Una lògica com la que el mestre Piquer vol fer ha d'independitzar-se de la tradició filosòfica, ensems que utilitzar-la en allò que té d'ordenació racional del coneixement humà. Cal remarcar que en la *Lógica* no es cita cap vegada l'escolàstica medieval, ni tan sols en tractar els temes més clàssics: el judici, el raciocini i la veritat; més aviat s'hi manifesta una anàlisi psicològica del concepte des del seu origen en l'experiència, a la manera de l'empirisme anglès. Al nostre parer, el corrent empirista és la línia més influent en la lògica de Piquer malgrat que no cite mai ni Hobbes ni Locke. Tanmateix, nocions com la d'idees simples i compostes, en el sentit lockià, el rebuig de l'innatisme, amb arguments escolàstics, però amb intenció empirista enfront del cartesianisme, i altres trets de l'empirisme, estan presents en la seua concepció del coneixement.

No vol dir açò que el racionalisme continental no haja influït en Piquer; justament és el cartesianisme el sistema que més present té en el moment de discutir problemes com el de l'origen del coneixement. Descartes i Malebranche són autors el parer dels quals és sempre tingut en compte quan es tracta tant del mètode com del fonament del coneixement.

La física moderna, tal com la instaurà Galileu, és un altre dels trets fonamentals en l'obra de Piquer. Per bé que defense la concepció astronòmica de Tycho Brahe enfront de la de Copèrnic, no deixa de tenir un plantejament empirista enfront de les alternatives metafísiques, com veurem tot seguit.

2) CONEIXEMENT CIENTÍFIC

Tractarem ara d'exposar el pensament epistemològic d'Andreu Piquer. L'exposició serà ordenada, no pas segons els tòpics de l'epistemologia del segle XVIII, sinó segons els tòpics desenvolupats per la recent filosofia de la ciència, ja que el nostre propòsit és més aviat mostrar les aportacions, originals o assumides, de Piquer a la filosofia científica. Pensem que, si bé la *Lógica Moderna* de Piquer ha estat estudiada, no s'ha tingut en compte aquest criteri.

"La *Lógica* —segons Piquer— da reglas generales para gobernar al juicio, y es necesaria para dirigirle con rectitud, y hacer buen uso dél en todas las cien-

cias".³ És obvi, doncs, que el metge valencià té consciència del paper científic de la lògica; també la tenien Aristòtil i els medievals, però ni l'un ni els altres no distingien entre ciència i filosofia, i Piquer, com veurem, té clara consciència de la polèmica. Podem dir que, si bé la lògica de Piquer no és *moderna* per l'originalitat del seu contingut, ho és, tanmateix, per la seua orientació científica, i emprém el mot "científica" no en el sentit tradicional de coneixement racional enfront del coneixement mític, sinó en el sentit post-galileà que vincula la ciència a una racionalització de l'experiència amb mitjans quantitius, objectius, de control. Mayans i Siscar diu en la "Censura"⁴ que la lògica de Piquer és moderna, no pel seu contingut, sinó per la manera d'explicar-la, però aviat afegeix que Piquer com a bon físic explica físicament les operacions de l'enteniment, vinculant-se a les opinions modernes, i fa la seua lògica civilment pràctica. El mateix Piquer diu en el pròleg que "no llamo yo *moderna* a mi lógica, porque solamente los modernos la hayan tratado, sino por el nuevo orden y método que han dado a esta ciencia...". Aquest nou ordre i mètode consisteix, al nostre parer, en la seua orientació cap a un coneixement científic en el sentit modern de ciència.

Un dels trets més simptomàtics que avalen aquesta orientació científica de Piquer és el seu esperit crític, alhora que respectuós, cap al pensament tradicional. La crítica està fonamentalment presidida per la consciència del progrés del coneixement científic i la consegüent negació de qualsevol doctrina perenne: "decir que Aristóteles es la *suma verdad*, es decir una mentira la más enorme que puede imaginarse"⁵ i el mateix diu del seu mestre Hipòcrates. La veritat científica no és mai definitivament ferma i segura; més aviat està sempre sotmesa a revisió. Els conceptes que el pensament elegeix per a interpretar la realitat poden esdevenir en un futur inadequats o almenys ineficaces. Per això el coneixement és fonamentalment opinió, entesa aquesta com a coneixement sense certesa i amb recels que no siga vertader. Aquest regne de l'opinió inclou tant ciències pròpiament dites, com ara Medicina i Física, com la mateixa Filosofia.

Dins d'aquesta estructura progressiva del coneixement científic afronta Piquer el problema, que s'havia plantejat en la Itàlia renaixentista i havia passat a la Universitat valenciana del Sis-cents, de les relacions entre ciència i metafísica. Malgrat ser caute a aquest respecte, no pot estar-se de manifestar la seua opinió, i amb un xic de gràcia certament, sobre la inutilitat epistemològica de la metafísica. Val la pena de reproduir el text:

*Fulano, dicen, es un gran médico, porque es muy metafísico. Y no hay que dudar que, si no fuera tan metafísico, fuera mejor médico; y la experiencia muestra con frecuentes exemplares, que los médicos muy inclinados a la metafísica, y a las abstracciones, son poco proporcionados para la práctica. Y si es cierto lo que leemos en Profesores bien juiciosos, creo que en este assumpto sucede en algunas otras ciencias lo mismo que en la medicina.*⁶

³ Piquer, A.: *Lógica moderna*, p. 134.

⁴ Piquer, A.: *op. cit.*, "Censura de don Gregorio Mayans i Siscar por comisión de ordinario Eclesiástico".

⁵ Piquer, A.: *ibidem*, p. 161.

⁶ Piquer, A.: *ibid.*, p. 124.

No cal perdre el temps amb discussions teòriques sobre el coneixement metafísic; a Piquer li basta i li sobra amb dir que un bon metafísic és un mal científic. L'enginy, l'elucubració, sense el judici, el rigor objectiu i pràctic, és pura xafareria: ⁷

en las Escuelas se tratan muchas cuestiones en que se aguza el ingenio, y no se perfecciona el juicio. La gran cuestión de la *transcendencia del ente*, la del *ente de razón*, la del *objeto formal de la lógica*, la de la *distinción escótica*, y otras semejantes son puramente ingeniosas, interminables, y vanísimas.

En un terreny més concret, Piquer denuncia la inutilitat científica del concepte de potència: assenyalar que la matèria és privació respecte a la forma, que la fusta no és taula, és tan poc explicatiu del que siga la taula com dir que els ferrets de què es compon un rellotge no són rellotge abans que aquest estiga fet: "se gloria Aristóteles aver descubierto que la privación era uno de los principios de que se compone el cuerpo natural, y este descubrimiento es algo ridículo, y no conduce para descubrir la naturaleza".⁸ Tant el concepte de potència com l'hilemorfisme, que havien estat principis explicatius del món, són per a Piquer, i en aquest sentit mostra ben evidentment el seu esperit de modernitat, conceptes inoperants en una explicació científica de la realitat.

Encara que Piquer no fa una professió directa d'empirisme, manifesta una actitud experimentalista en tota la teoria del coneixement desenvolupada en la seua lògica. En algun moment arriba a definir l'experiència com "el conocimiento racional que tenemos de una cosa por repetidos experimentos".⁹ Aquesta definició mostra una tecnificació de l'empirisme: no sols es tracta de fer una confessió de l'origen empíric del coneixement humà, sinó de tecnificar l'experiència mitjançant l'experiment, que ha de ser entès com experiència provocada, és a dir, experiència guiada per hipòtesis.

El primer problema que s'ha de plantejar una teoria del coneixement científic és el de fonamentar l'objectivitat dels enunciat. Les idees ens vénen de l'experiència sense les espècies intermediàries que imaginaren els filòsofs medievals, les unes, les idees simples, directament per la percepció, les altres, les compostes, pels mecanismes de l'associacionisme psicològic. La tesi racionalista de fonamentar l'objectivitat per l'innatisme és clarament rebutjada per Piquer, malgrat que afirme una força innata en l'enteniment per a raonar, solució més pròxima a Kant que al racionalisme cartesià.

Accepta Piquer el típic raonament cartesià del dubte; i el reproduïx gairebé al peu de la lletra: si dubte, existesc; ¹⁰ però no en dedueix la tesi cartesiana de la substancialitat del pensament. Pensar, com Descartes, que l'ànima és pensament és, creu Piquer ingènuament, anticientífic: si l'ànima fos pensament, el fetus ja pensaria en el ventre de la seua mare.¹¹ L'ànima, lluny de ser pensament, es va fent pensament en omplir-se de les idees materials que va prenent dels objectes del món material.

⁷ Piquer, A.: *ibid.*, p. 127.

⁸ Piquer, A.: *ibid.*, p. 128.

⁹ Piquer, A.: *ibid.*, p. 129.

¹⁰ Piquer, A.: *ibid.*, p. 69.

¹¹ Piquer, A.: *ibid.*, pp. 8-9.

Si no hi ha cap mena d'innatisme, l'únic fonament de l'objectivitat resideix en l'experiència, i quan aquesta falla, cal "suspender el juicio esperando informarse mejor de las cosas".¹²

El mètode clàssic del raonament ha estat el sillogisme, però el raonament sillogístic, pensa Piquer amb el cartesianisme, suposa una veritat ja coneguda i, per tant, no és un mètode per a descobrir la veritat, sinó sols per a mostrar-la un cop descoberta.

El raonament científic és un lligam entre judicis, de manera que els uns s'interferesquen en els altres. Per això tot mètode epistemològic consisteix bàsicament a posar ordre i connexió entre les idees; és el racionalisme el que ha desenvolupat la teoria de l'"*ordo et connexio idearum*".

Deixant a banda les veritats teològiques, que Piquer classifica com "certísimas", en tant que dictades per Déu, les veritats científiques són de dues classes: evidents i probables. Són evidents les veritats matemàtiques i són probables les veritats empíriques. Per què les veritats matemàtiques siguin evidents no està gens clar en l'epistemologia de Piquer; en algun moment parla d'axiomes "que el alma fácilmente percibe en empezando a rayar la razón".¹³ Sense entrar a discutir el problema de l'origen d'aquests axiomes, que ens portarien de nou al problema de l'innatisme, el que cal remarcar és que Piquer cita una llista d'axiomes en la qual barreja tant principis (axiomes en el sentit actual del mot) matemàtics —"el tot és major que la part", "dues coses iguals a un altra són iguals elles amb elles—, com principis lògico-metàfísics —"una cosa no pot ser i no ser al mateix temps"—, com principis morals— "el bo s'ha d'amar i el dolent s'ha de rebutjar"—,¹⁴ i no és possible decidir quin és el paper epistemològic d'aquests axiomes. El metge Piquer és molt boirós al respecte: després d'haver negat tota mena d'innatisme, diu que "la razón humana averigua las cosas de dos maneras, o por la fuerza de razonar, o por los sentidos. Del primer modo alcanza los primeros axiomas... Del segundo descubre la naturaleza, y propiedades de los objetos sensibles, y corpóreos".¹⁵ Si ens atenem a aquest text, hauríem d'afirmar que Piquer distingeix ja entre coneixement *a priori* i coneixement empíric, cosa que situaria el nostre filòsof en la línia de l'empirisme modern. Tanmateix, hem d'admetre que aquesta tesi no és sistemàticament desenvolupada per l'autor de la *Lógica Moderna*.

Almenys sí que és clar en la lògica de Piquer que la Química opera analíticament, mentre que la Geometria opera sintèticament. Que la Química siga només analítica pot ser una idea corrent en la seua època, però el caràcter sintètic de la Geometria és des de Kant fins avui una tesi epistemològica encara afirmada per alguns corrents.

Pel que respecta a la ciència empírica, sols ens queda per remarcar l'incert de Piquer en dir que en la ciència la descripció és un mètode més escaient que la definició: ¹⁶ la definició suposa un coneixement essencial de les coses, coneixement que no és específicament científic; altrament, la descripció mostra "todos los

¹² Piquer, A.: *ibid.*, p. 63.

¹³ Piquer, A.: *ibid.*, p. 22.

¹⁴ Piquer, A.: *ibid.*, p. 22.

¹⁵ Piquer, A.: *ibid.*, p. 71.

¹⁶ Piquer, A.: *ibid.*, p. 191.

caracteres y señales distintivos" de les coses i, en conseqüència, és més apropiada per a una anàlisi científica.

Un dels punts més notables, al nostre parer, de la lògica d'Andreu Piquer és la repetida vinculació entre ciència i llenguatge. Piquer té consciència que molts errors de coneixement són errors de llenguatge: els homes utilitzen un mateix nom per a significar (designar en la terminologia moderna) coses distintes.¹⁷ Aquest lligam entre ciència i llenguatge constitueix un aspecte de l'epistemologia del metge Piquer, que li dóna un caire de modernitat insospitada: els mots han d'estar vinculats a una experiència, altrament el llenguatge no té sentit.

El llenguatge, segons Piquer, té un origen convencional:

para comunicarse los pensamientos inventaron ciertas señales externas, con las quales explicassen unos a otros las ideas que cada qual tenía, y convenidos en estas señas externas, siempre que las vefan, entendían fácilmente lo que significaban... colígese de lo dicho que las voces significan las cosas arbitrariamente, esto es, según la voluntad de los hombres.¹⁸

Aristòtil havia dit que el llenguatge és reflex de la realitat, i els racionalistes cartesians, segons Chomsky, fonamentaven el llenguatge en l'innatisme. Piquer, però, defensa el convencionalisme.

Dins de les notes sobre el llenguatge d'Andreu Piquer, cal assenyalar el fet que haja dedicat alguns paràgrafs a exposar un problema que en la semàntica moderna ha merescut un llarg tractament: ens referim a les anomenades paradoxes semàntiques. Piquer en cita dues: la famosa paradoxa del mentider, que formula així: "si diciendo la verdad dices yo miento, mientes: cuando dices la verdad dices yo miento: luego diciendo la verdad, mientes";¹⁹ i una altra tan important però menys coneguda, anomenada la paradoxa del cocodril, la formulació de la qual és més aviat complicada. No podem entrar en un tractament lògic de les paradoxes; només direm que han estat a la base de les més recents investigacions lògiques, des que Bertrand Russell va descobrir paradoxes en l'intent d'una fonamentació lògica de la Matemàtica.

3. CONCLUSIÓ

Sense exagerar la importància d'Andreu Piquer i Arrufat en el context de la nostra tradició de filosofia científica, i sense valorar la seua activitat com a científic, cal reconèixer el seu interès com a teòric de la ciència. No presenta una aportació original, però sí una modernitat de pensament científic i una concepció de la lògica en el sentit més actual: lògica de la ciència i lògica de la conducta, malgrat que l'aspecte ètic no ha estat considerat en aquesta comunicació.

Sovint ha estat tractat com un eclèctic; si bé no és falsa l'opinió, tanmateix no és bastant. La lògica de Piquer no és purament eclèctica, és un intent asistemàtic i poc desenvolupat, però interessant, de posar la lògica al servei de la ciència.

JOSEP LL. BLASCO ESTELLÉS
JÚLIA BLASCO ESTELLÉS

¹⁷ Piquer, A.: *ibid.*, p. 78.

¹⁸ Piquer, A.: *ibid.*, pp. 188-189.

¹⁹ Piquer, A.: *ibid.*, p. 154.

BIBLIOGRAFIA

Existeix una nodrida bibliografia sobre Andreu Piquer. Nosaltres hem consultat, obres generals a part, aquestes:

- Piquer, Juan Chrisóstomo (fill d'Andreu Piquer): *Obras Póstumas del Doctor D. Andrés Piquer, Médico de cámara que fue de S. M. y protomédico de Castilla; las publica con la vida del autor, su hijo el Dr. D. Juan Chrisóstomo Piquer, presbítero, y capellán de S. M. en el Real Monasterio de la Visitación de Sta. María de Madrid.* Madrid, MDCCLXXXV. Por D. Joaquín Ibarra, Impresor de Cámara de S. M. *Con Privilegio.* Joan Crisòstom hi dedica 88 pàgines a fer l'exegesi de la segona edició de la *Lógica*, i només 25 a la primera edició, indicatiu de l'opinió que al fill —i al pare— mereixia l'obra editada a València.
- Quiroz-Martínez, Olga: *La Introducción de la Filosofía Moderna en España: El Eclecticismo español de los siglos XVII y XVIII.* Colegio de México. 1.ª edició 1949.
- Moreu-Rey, E.: *El Pensament il·lustrat a Catalunya.* Barcelona, 1966.
- Gómez Izquierdo, A.: *Andrés Piquer y Arrufat (1711-1782). Su labor filosófica.* Asociación Española para el Progreso de las Ciencias, Congreso de Granada (1911). Tomo VII, Ciencias Filosóficas, Históricas y Filológicas. Madrid, 1913.
- Sanvicens: *Un médico-filósofo español del siglo XVIII: el doctor Andrés Piquer.* CSIC, Barcelona, 1959.
- Mindan: "La Doctrina del conocimiento de Andrés Piquer", *Revista de Filosofia*, números 58-59, 1956, pp. 543-567.

PRIMER CONGRESO
DE HISTORIA
DEL
PAÍS VALENCIANO

Celebrado en Valencia del 14 al 18 de Abril de 1971

VOLUMEN III

EDAD MODERNA

UNIVERSIDAD DE VALENCIA
1976

022351

D 63186

L 65846

EDU D 12545

Los derechos de cada artículo han sido reservados por los autores

PRINTED IN SPAIN

IMPRESO EN ESPAÑA

DEPÓSITO LEGAL: v. 2.064 - 1976

I. S. B. N. 84-600-1720-6 (obra completa)

I. S. B. N. 84-600-0532-1, tomo III

ARTES GRÁFICAS SOLER, S. A. JÁVEA, 28 - VALENCIA (8) - 1976

ÍNDICE

	Págs.
José M. ^a Soler García, <i>Aportación al estudio del pleito de los Alhorines.</i>	11
Vicente E. Belenguer Cebriá, <i>Precisiones sobre los comienzos del virreinato en Valencia durante la época del Rey Católico</i>	47
Jorge Ventura Subirats, <i>Inquisición española y conversos valencianos</i> ...	57
José Toledo Girau, <i>Aspectos del régimen señorial en Valldigna durante los siglos XV y XVI</i>	65
José M. ^a López Piñero y M. ^a Luz Terrada, <i>El libro médico valenciano (siglos XV-XVIII). Nota estadística descriptiva</i>	77
José Martínez Ortiz, <i>Valencia y la reina Doña Germana</i>	87
Josep Toledo Girau, <i>Vista i sentència d'un procés criminal a la cúria de Valldigna</i>	99
Luis Batlle y Prats, <i>Migración Gerona-Valencia</i>	105
Jesús E. Hernández i Josep Ll. Pitarch, <i>Notes per a un estudi socio-econòmic d'Albal (Horta de València) al segle XVI</i>	111
Emilia Salvador, <i>Datos sobre el comercio con el norte de Africa en la Valencia del siglo XVI</i>	117
Vicente Gascón Pelegrí, <i>Capítulos para la salvaguarda y custodia de Valldigna en el siglo XVI</i>	125
Ricardo García Cárcel, <i>Los censales y su repercusión en las Germanías</i> ...	133
Ricardó García Cárcel, <i>La cultura de los agermanados</i>	143
Antoni Borràs i Feliu, <i>La fundació del Col·legi i de la Universitat de Gandia, de la Companya de Jesús</i>	153
A. Gallego Barnes, <i>Salarios y cátedras. El presupuesto del Estudi General desde 1584 hasta 1600 a través de los libros de la Lonja Nova</i>	165
María Dolores Salvador Lizondo, <i>Notas sobre el bandolerismo nobiliario a comienzos del virreinato del duque de Maqueda (1553-1554)</i>	177
Ana M. ^a González Asensi, <i>Disposiciones sobre el control de moriscos al comienzo del virreinato del duque de Segorbe (1559-1560)</i>	181
Francisco Vañó Silvestre, <i>Bocairente. La designación de autoridades por insaculación</i>	189
Rogelio Sanchis Llorens, <i>El "offici de sastres y calcetters de Alcoy"</i> ...	201
Joan Reglà, <i>València i els moriscos de Granada</i>	209

Eugenio Portela Marco, <i>Un valenciano en la metalurgia del siglo XVI: mosén Antonio Boteller</i>	215
Pedro M. ^a Orts y Bosch, <i>Regalismo en el siglo XVI. Sus implicaciones políticas en la Diputación de Valencia</i>	219
Joan Fuster, <i>Algunes puntualitzacions a la cronologia de la Decadència</i> ...	227
Vicente Graullera Sanz, <i>La esclavitud en Valencia en los siglos XVI y XVII (causas de caída en cautiverio)</i>	239
Sebastián García Martínez, <i>Otra minoría marginada: los gitanos en Valencia bajo los Austrias</i>	251
Francisco Tomás Valiente, <i>La actitud de dos valencianos ante la tortura judicial</i>	271
James Casey, <i>Irrigació i economia al País Valencià. 1589-1689</i>	281
F. Jordán Gallego Salvadores, <i>El maestro Diego Mas y la Universidad de Valencia</i>	291
Josep Climent Barber, <i>La música valenciana del segle XVII</i>	301
Ramón Robres Lluch, <i>Algunos documentos sobre la Universidad de Orihuela</i>	311
Francesc Giner, <i>Capítols per a l'arrendament de l'aljama de Llaurí (1603-1609)</i>	319
Miquel Barceló, <i>Els nins moriscos</i>	327
Eugenio Císcar Pallarés, <i>Ventas de tierras de moriscos expulsados</i>	333
Antonio Martínez Ripoll, <i>Una nueva faceta de la personalidad de Pedro Orrente: su actividad escultórica</i>	339
Eva Serra i Puig, <i>Notes per a una aproximació a l'estudi del règim senyorial al País Valencià al segle XVII</i>	345
Joan Ferran Martínez Navarro, <i>Estudi epidemiològic de la mortalitat infantil i preescolar a Serra, des de 1620 a 1679</i>	361
Dámaso de Lario R., <i>Memorial sobre la dificultad de concesión del servicio a Felipe IV en las Cortes valencianas de 1626</i>	371
Telesforo Marcial Hernández, <i>Medidas preventivas del Reino y de la Ciudad de Valencia contra la peste de 1628-1631</i>	379
Luis García Ballester y José M. Mayer Benítez, <i>La peste de Orihuela de 1648. Nota previa</i>	391
Luis García Ballester y José M. Mayer Benítez, <i>La crisis demográfica y de subsistencias y las medidas sanitarias de carácter colectivo en la peste de Orihuela de 1648</i>	401
Luis J. Guía Marín, <i>La represión del bandolerismo durante el virreinato de Fray Pedro de Urbina (1650-52)</i>	411

	Págs.
Sebastián García Martínez, <i>Sobre la actitud valenciana ante el golpe de estado de don Juan José de Austria (1668-69)</i>	421
Sebastián García Martínez, <i>Comisión del virrey duque de Veragua al bandido valenciano Josep Cases (1679-1680)</i>	459
Carlos Martínez Shaw, <i>Algunos aspectos del comercio valenciano con Lisboa a fines del siglo XVII</i>	473
Josep-Maria Madurell i Marimon, <i>L'obra del reliquiari de Sant Tomàs de Villanueva de la Seu de València</i>	491
Monserrate Abad Huertas, <i>Andas de plata para la procesión del Corpus de Orihuela</i>	501
Carme Pérez Aparicio, <i>La guerra de successió: una revolució camperola</i> .	511
Mariano Peset Reig, <i>Apuntes sobre la abolición de los Fueros y la nueva planta valenciana</i>	525
Pere Molas i Ribalta, <i>La influència de la sederia valenciana a Catalunya al segle XVIII</i>	537
Fernando Casal Novoa, <i>El precio del arroz en la ciudad de Valencia según las compras del Hospital General (1719-20 — 1785)</i>	547
Mariano Peset Reig y Pilar Mancebo Alonso, <i>Valencia y la peste de Marsella de 1720</i>	567
Jordi Pérez i Durà, <i>Tres aspectes de la poesia llatina de Manuel Martí</i> ...	579
Víctor Navarro Brotóns, <i>Noticia acerca de Antonio Bordazar y la fundación de una academia matemática en Valencia</i>	589
Mariano Peset Reig y José Luis Peset Reig, <i>Felipe V y la Universidad de Valencia. Las Constituciones de 1733</i>	597
A. Mestre Sanchis, <i>Interès per la llengua "llemosina" entre els amics estrangers de Mayans i Siscar</i>	609
Fco. Javier Blay Meseguer, <i>Un teólogo conservador del siglo XVIII: el pavorde Vicente Calatayud</i>	621
Antonio Mestre Sanchis, <i>La recolección de diezmos en la diócesis valenciana según la encuesta capitular de 1758</i>	631
León Esteban Mateo, <i>Aportaciones al estudio de la enseñanza primaria valenciana en la segunda mitad del siglo XVIII</i>	643
José V. Bevia Pastor, <i>En torno a la formación humanística en la segunda mitad del siglo XVIII: el jesuita alicantino P. José Reig</i>	655
Violeta Montoliu Soler, <i>La docencia de la Arquitectura en la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia, durante el siglo XVIII</i> .	679
José L. Peset Reig y Mariano Peset Reig, <i>Tercianas y ciencia médica en el Setecientos valenciano</i>	685